

NEUTRALNOST SRBIJE I NOVA GEOPOLITIČKA STVARNOST

Slavoljub S. Lekić*

Univerzitet u Beogradu, Poljoprivredni fakultet

U radu je razmotrena politika neutralnosti Srbije u aktualnim geopolitičkim odnosima SAD i Rusije. Dat je i osvrt na evropsku praksu politike neutralnosti i jugoslovensko iskustvo nesvrstanosti koji su prethodili proglašenju vojne neutralnosti Srbije. Razmotren je i odnos Rusije prema neutralnosti Srbije, posebno u okviru plana B4, kao i budućnost srpske neutralnosti.

Ključne reči: *vojna neutralnost, Srbija, SAD, Rusija, dekolonizacija, nesvrstanost*

Uvod

Preoblikovanje evropskog civilizacijskog i kolonijalnog prostora dovelo je do sukoba svetskih razmera. Zapadne evropske sile suočene su s prilivom migranata iz svojih bivših kolonija. Smatra se da je savremena seoba naroda, koja se označava i kao migrantska kriza, posledica ratova i međunarodne podrške preseljavanju stanovništva Afrike i Azije u Evropu.¹ Ali, za razumevanje i tumačenje aktualnih pokreta stanovnika neophodan je širi analitički okvir. Naime, evropska migrantska kriza završni je čin procesa koji se odvijaju pet vekova na pet kontinenata, od prvih evropskih geografskih otkrića i pokoravanja dalekih naroda, do današnjih haotičnih sukoba i migracija. O protivurečnostima koje potresaju stari i novi svet posredno svedoči i lakonska izjava nemačkog ministra spoljnih poslova Frank-Valter Štajnmajera da se Trampovim izborom za predsednika SAD konačno završio 20. vek, a da je buduće ustrojstvo sveta nejasno.²

U neizvesnim geopolitičkim okolnostima Srbija će s evropskim svetom sve češće morati da raspravlja o Kosovu i Metohiji, Crnoj Gori, te o evropskoj Golgoti – Jasenovcu. Dakle, o temama koje su vekovima na dnevnom redu istorije. Zato srpska elita užurbano traži spasonosnu političku i civilizacijsku formulu ne bi li opstala u svetu koji se rađa. Na polju spoljne politike srpski vrh opredelio se za proglašenje vojne neutralnosti (2007), poučen praksom evropske neutralnosti i jugoslovenskim iskustvom nesvrstavanja. Međutim, očuvanje i učvršćivanje vojne neutralnosti Srbije u budućnosti zavisice od stava velikih sila, pre svega SAD, EU, Kine i Rusije, te srpskih suseda i odnosa snaga u OUN.

* Prof. dr Slavoljub S. Lekić je urednik Foruma Poljoprivrednog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

¹ Videti članak: Soros obećao 500 miliona dolara za migrante. TV N1, 20.9.16. <http://rs.n1info.com/a/194855/Svet/Svet/Soros-500-miliona-dolara-za-migrante.html>

² Videti izjavu nemačkog ministra spoljnih poslova F. M. Štajnmajera povodom izbora Donalda Trampa za predsednika SAD. Fakti, 21.1.17. <http://fakti.org/globalpor/quo-vadis-orbi/stajnmajer-sa-trampovim-dolaskom-na-celo-sad-konacno-se-zavrshio-svet-20-og-veka>

Prestrojavanje američke elite

Uspostavljanje novih odnosa između najvažnijih svetskih centara moći prate i neprijateljske reakcije zapadne javnosti na izbor novog predsednika SAD 2016. god.³ Iznenaduje dubina podela unutar elite u SAD, o čemu svedoči istraga i ostavka savetnika za nacionalnu bezbednost američkog predsednika Majkla Flina.⁴ Pažnju javnosti privlači i samouvereno mešanje istaknutih predstavnika Holivuda u tekuću američku politiku.⁵ Politička elita uporno ističe američku izuzetnost, a samim tim i pravo na povlastice, uključujući i vođenje ratova protiv zemalja koje otvoreno ili prikriveno osporavaju američku vrlinu. Dok je veći deo holivudske kulturne industrije na stanovištu o američkoj izuzetnosti, dotle su istaknuti predstavnici konzervativnog hrišćanskog belaćkog stanovništva gnevni i nezadovoljni američkim civilizacijskim izborom.⁶ Predlozi koji su se mogli čuti pre tri decenije da SAD sa svim svojim reursima i SSSR sa svojim kopnenim snagama i prirodnim bogatstvima udruže snage na svoju korist i korist sveta, još uvek su neprihvatljivi preovlađujućem delu američke elite.⁷

Raskol američke i evropske elite praćen je naglašenom rusofobijom, kako u javnim glasilima, tako i među najvišim predstavnicima političkog života, te je moguće, po prvi put, čuti i tvrdnje da se Amerika pod Trampom rusifikuje.⁸ Samim tim, ponuda američkih stratega Peking i Moskvi o novom uređenju sveta, jedva da ima izgleda na uspeh.⁹ Upravo nosioci vladajuće neoliberalne ideologije prožete trockizmom osujećuju Ameriku da vodi svetske strateške igre, budući da se prema savremenoj Rusiji odnose neprijateljski, kao prema nekadašnjem SSSR-u. Odbijajući da završi hladni rat, američka elita jasno poručuje da se ne miri s novom geopolitičkom stvarnošću i još uvek snuje o svetu bez Rusije.¹⁰

Za razliku od ranijih predsednika SAD, B. Obame, Dž. Buša i B. Klintonu, moto predsednika D. Trampa u predizbornoj kampanji bio je Amerika iznad svega („*America First*”), što je među evropskim, a i ruskim nacionalistima protumačeno kao odstupanje SAD od vekovne ideje Imperije. Ali, ako pogledamo kome su upućene lozinke o američkoj izuzetnosti, te prevashodno Americi, uočavamo istu adresu – geopolitike. Naime, jedini odgo-

³ Over 400,000 Brits Want President Trump Banned From The UK. ZeroHedge, 29.1.2017.

<http://www.zerohedge.com/news/2017-01-29/over-400000-brits-want-president-trump-banned-uk>

⁴ Javnost je obaveštena da agenti američke tajne službe ispituju veze savetnika za nacionalnu bezbednost predsednika SAD Donalda Trampa, generala Majkla Flina i ruskih zvaničnika. Službe kojima komanduje Flin proveravaju i optužuju svog pretpostavljenog! <https://rs.sputniknews.com/svet/201701231109733097-obavestajneslužbe-SAD-Tramp-savetnik>

⁵ Videti izjavu pevačice Robin Rijana Fenti. Fakti 29.1.17. povodom pooštravanja uslova za useljavanje muslimana u SAD i gradnje zida prema Meksiku od strane predsednika SAD Donalda Trampa.

<http://fakti.org/globotpor/americka-pevacica-rijana-nazvala-donald-trampa-amoralnom-svinjom>

⁶ Bjukenen, P. 2017. Frankfurtska škola. SNP Zbor, 11.2.17.

<http://snpzbor.rs/2017/02/11/%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%84%D1%83%D1%80%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0/>

⁷ Vidal, G. 1999. Slabljenje i pad američke imperije. Beograd, Verzalpres, str. 27.

⁸ Cohen R., 2017. The Russification of America. The International New York Times. February 22, Page A1,

https://www.nytimes.com/2017/02/21/opinion/the-russification-of-america.html?ref=opinion&_r=1

⁹ Brzezinski, Z. 2017. How to Address Strategic Insecurity in a Turbulent Age. The ideal geopolitical response to the crisis of global power is a trilateral connection between the United States, China and Russia. Huffingtonpost, 3.1.17. http://www.huffingtonpost.com/entry/us-china-russia-relations_us_586955dbe4b0de3a08f8e3e0

¹⁰ Primakov, J. 2011. Svet bez Rusije. Službeni glasnik. Beograd.

vor na prihvatanje američke izuzetnosti jeste nagrada eliti u obliku neograničenog pristupa raspoloživim svetskim resursima radi očuvanja i unapređenja postojećeg sistema vrednosti. Druga lozinka, geopolitički zagonetnija i tananija, sakriva zahtev za predah i obnovu imperijalnog mehanizma, s tragovima izolacionizma i poštovanja prava drugih naroda. Nije ni čudo što je Tramp među svojim pristalicama prikazan kao rodoljub i predstavnik konzervativaca koji žele da povrate američki san i daju mu novi sjaj. Metaforično rečeno, istančaniji deo američke elite pokušava da iskleše još veći i upečatljiviji spomenik slobode prema kojem bi bilo koji znak moći neke druge zemlje bio bleđ i neuverljiv. Time bi Amerika postala ono što je nekada bila – nedostižni ideal i istorijski artefakt izuzetnosti, izvan i iznad ostatka čovečanstva. Da nije tako, zar bi Tramp povećavao vojni budžet koji već dugo godina nadmašuje vojne rashode svih ostalih država?

Dakle B. Obama i D. Tramp simbolizuju različite delove američke elite koji, svaki na svoj način, nastoje da zadrže osnovne poluge svetske moći u Vašingtonu. Ali, njihovo razilaženje i sukobi izazivaju bojazan od građanskog rata u SAD.¹¹ A samo dve decenije ranije razgovor o građanskom ratu ili podeli SAD izazvao bi podsmeh.¹² Geopolitičke promene u protekle tri decenije daju povod za razmišljanja da bi Donald Tramp mogao da postane američki Gorbačov.¹³ Kako se sada čini, između obnove Imperije i njenog silaska s istorijske scene samo je jedan korak koji SAD mogu načiniti na Bliskom istoku, Pacifiku ili na istoku Evrope. U vremenu koje dolazi, SAD će biti prinuđene da se povuku na svoje bogato ostrvo i da razvrgnu geopolitičku matricu prema kojoj je Amerika vojna baza i izvor ljudstva za svetsku vojsku, mimo interesa hrišćanskih belaca naseljenih između Atlantika i Pacifika.¹⁴

Kremlj na pragu velike pobede ili poraza?

Za razliku od američke, ruska elita nagoveštava da je razrešila dilemu da li da se spasa oslanjanjem na Hrista ili na Antihrista.¹⁵ Kremlj zasad umešno pretvara prostranstvo u moć, neophodnu za odbranu zemlje i obnovu ruske ideje, crpeći iskustvo iz bogate istorije odbrane Rusije od mnogobrojnih osvajača. Od vankada Rusija izaziva pometnju, bilo da pretili da će se raspasti ili da će napasti Evropu – poluostrvo Evroazije. Svojevremeno prihvatajući boljševizam, Rusija je želela da izbriše razliku između sebe i Evrope, da ojača izlazeći iz hrišćanstva, čak osnivanjem nove vere – borbenog ateizma. Međutim, ona se skoro iznenada, pošto je zapadna Evropa zanemarila hrišćanstvo, s neodoljivom strašću vrati-

¹¹ Džatras, Dž. Dž. 2017. Hoće li Tramp uspeti da obnovi Ameriku ili će neprijatelji oboriti i njega i našu zemlju? Fond strateške kulture, 10.2.17. <http://www.fksrb.ru/fond-strateske-kulture/politika/hoce-li-tramp-uspeti-da-obnovi-ameriku-ili-ce-neprijatelji-oboriti-i-njega-i-nasu-zemlju/>

¹² Prognoze Igora Panarina o budućnosti SAD. Fakti, 9.7.2011. <http://fakti.org/od-amerike-sest-drzava>

¹³ Nikoliš, D. 2017. Tramp kao moderni Gorbačov? Politika, 3.2.17. <http://www.politika.rs/scc/clanak/373407/Pogledi/Tramp-kao-Gorbacov-nasih-dana>

¹⁴ Videti izjavu Rona Pola: „Ne verujem da naš narod ili američka vlada treba da budu policija sveta, nema smisla, to nam je donelo više nevolja i više patnje, dovelo nam je više finansijskih problema, a teško je i da tako možemo da branimo našu ustavnu slobodu”. TV B92, 8.4.2017. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2017&mm=04&dd=08&nav_category=78&nav_id=1248432

¹⁵ Rešetnjikov. L. 2014. Vratiti se Rusiji: treći put ili čorsokaci beznađa. Beograd, Evro-Giunti. Dugin, A. 2017. Intervju. Fakti, 14.3.17. <http://www.fakti.org/rossiya/dugin-zapadna-evropa-preziviljava-svoj-zalazak-ona-je-naplanu-intelektua-veoma-slaba>

la pravoslavlju. Čim je boljševizam nestao iz života Rusije, postalo je očigledno da je hrišćanstvo bilo duboko usađeno u ruski narod, a rušenje pravoslavnih hramova i gašenje manastira privremena (neuspešna) mera vlasti. Vreme je potvrdilo zapažanje da je Ruska pravoslavna crkva imala dva lika – jedan koji je izlazio pred narod i uspavljavao ga, a drugi pred careve i raspaljivao njihove ambicije mimo pasivnog naroda.¹⁶ Ubivši cara, boljševici su na kratko vreme odvojili Rusiju od Boga, ali je ona baš zahvaljujući stradanju i prosvetljenju shvatila da samo sa njim može da pobedi. Upravo pobeda koja se smeška Kremlju mogla bi dati zamah pravoslavlju u Kini, Japanu, Poljskoj, na Baltiku i u drugim zemljama bliskim Rusiji. Nije daleko dan kad će Rusija, snabdevena novim naoružanjem i čvrstom verom, toliko ojačati da će biti spremna da izgradnju gasovoda i puko pomeranje granica, koje su praktikovali boljševici, zameni novim oblicima razmene s ostatkom sveta. O tome svedoči sposobnost Kremlja da usavršava hibridno ratovanje, da uspešno koristi oružje ubojitije od Treće internacionale, televiziju *Russia Today*, prenoseći ratna dejstva na teren protivnika, ali i da uspostavlja vojne baze u Mediteranu i na Severnom polu. Odluči li se na napad, Rusija će osvojiti istočnu Evropu jednim potezom, a dotle će isprobavati novo naoružanje na Bliskom istoku, učvršćivati samopouzdanje, i proučavati ideje iz bogate diplomatske biblioteke u Kremlju. Moglo bi se tvrditi da Kremlj više neće pregovarati o Ukrajini već o budućnosti hrišćanske Evrope, o čemu svedoči samouverena poruka iz Moskve: „Osedlaj polako i jaši brzo – baš to je način na koji Rusija radi! Odupri se pritisku, ali se istopi s ljubavlju.”¹⁷ U Ukrajini će Rusija pokazati da li je sposobna da spasava svet, jer tu dobija ili gubi čitavu Evropu koja vapi da se vrati Hristu. Uostalom, zar je moguće zamisliti Evropu bez hrišćana ili njenu hristijanizaciju s američke, afričke ili dalekoistočne strane sveta? Stoga je strah Poljske od Rusa izraz očajanja atlantičke elite prožete drevnom rusofobijom.¹⁸ Kao da najuticajniji Poljaci ne vide da je u Poljskoj više pravoslavnih vernika nego ruskih vojnika na ukrajinskoj granici. Oni nisu shvatili da se Putin može bolje razumeti čitajući Dostojevskog nego Hitlera.¹⁹

Pogrešno tumačeći znake geopolitike, čitav Zapad je treći put za dva veka poverovao da može da osvoji Rusiju i radi toga obrazovao NATO – koaliciju veću od Hitlerove i Napoleonove. Ako Evropljani ne uspeju, na kraju tog velikog preduzeća od Atlantskog pakta ostaće samo stari savez Britanije i SAD. Konačno, razgradnja EU i Ukrajine pokazuje da Rusija i Nemačka ne mogu da budu u odnosu saveznika već suparnika, od kojih slabiji dospeva u položaj vazala. Rusija Gorbačova (Jeljcina) možda je pokušavala da sklopi rusko-nemački savez, ali Rusija Putina, a posebno njegovih naslednika, to ne može, budući da Nemačka još uvek nije napustila politiku prodora na istok.

Podstičući ruske neoliberalne, Zapad je u stvari hranio rusku strast, nepredvidivost, siovitost i ljubav prema slobodi, s kojom će se tek suočiti. U korist nove Rusije danas rade, na različite načine, savetnici u Kremlju koji nose satove od milion dolara, protežei Bezevskog, okoreli komunisti, antiglobalisti i nacionalisti, ljuti protivnici neoliberalna. Svako

¹⁶ Sioran, E. 1987. Istorija i utopija. Gradac, Čačak, prevod B. Jelić, str. 27.

¹⁷ Videti izjavu Marije Zaharove, direktorke Sektora za informisanje i medije pri ruskom Ministarstvu spoljnih poslova. RTS, 27.11.16. <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/svet/2540440/marija-zaharova-gavarit-maskva.html>

¹⁸ Videti izjavu predsednika Evropskog saveta Donalda Tuska. NSPM, 31.1.17. <http://www.nspm.rs/hronika/donald-tusk-tramp-je-pretnja-po-eu-koliko-i-kina-rusija-i-islamisti.html>

¹⁹ Kinisndžer, H. 2017. Intervju, Fakti, 14.11.17. <http://fakti.org/globotpor/alter-america/kinisndz-ko-zeli-da-shvati-putina-mora-da-cita-dostojevskog-a-ne-majn-kampf>

od njih traži sigurnu prečicu do Rusije. Prisustvujemo nečem nezamislivom u vreme rušenja berlinskog zida – jedna krštena boljševička i neoliberalna klasa u Rusiji spontano se bavi uzdizanjem nove Rusije. Njen uspeh zavisi od slabosti središnje komande Imperije i čvrstine i odlučnosti vođa u Kremlju koji danas ratuju u svom zavičaju, gde je Rusija krštena (Ukrajina), i na terenu evropskih kolonizatora – Bliskom istoku.

Po ponašanju ruskih zapadnjaka jasno je da Rusija sebe više ne doživljava kao provinciju Evrope već kao centar Evroazije.²⁰ Tek, u Kremlj će se ubrzo useliti novo pokoljenje političara oslobođenih čežnje za Evropom koja će u njihovim očima sve više gubiti ugled i druge osobine neophodne za očuvanje prestiža Evrope u Rusiji. Ovog puta u Kremlju neće biti mesta za nekog novog Hruščova, budući da boljevički pokušaj konvergencije ruskih i zapadnih elita, usled otvorenog neprijateljstva, više nije moguć. Naglo opadanje moći i ugleda članica Evropske unije pomoći će hristijanizovanim boljševicima i ruskim liberalima, kao i nacionalistima i pravoslavnim slavjanofilima, da ideju konvergencije elita napuste i omoguće da na kormilo države dođu predstavnici pravoslavnih Rusa i naroda naseljenih na osi svetske istorije. I, verovatno, ako ne zagazi u suvišna dokazivanja ratovima i osvajanjima, ruski geopolitički kolos ponovo će utonuti u duboki zimski san.

Neutralnost i neutralna Srbija

Ukazivanje na velika geopolitička prestrojavanja predložak je za razmatranje ideje neutralnosti Srbije. Neutralnošću se označava stanje onoga koji ne učestvuje u sporu ili sukobu, a u međunarodnim odnosima neutralnost označava nepristrasnost prema stranama koje su u oružanom sukobu.²¹ Neutralna zemlja koja se drži po strani od rata ne pomaže onog koji podržava rđavu stvar, jer bi taj postao moćniji, a onaj koji vodi pravedan rat doveden u teži položaj.²² Teritorija neutralne države je nepovrediva, strane u sukobu ne smeju da koriste teritoriju neutralne države za prevoz vojske i vojne opreme, niti za mobilizaciju trupa. Neutralna država nema obavezu da održava jednake trgovinske i ekonomske odnose sa svim državama. Važan dokument za pravni status neutralnih država jeste Haška konvencija V – O pravima i obavezama neutralnih država u slučaju rata na kopnu iz 1907. godine. Neutralnost može biti privremena ili stalna. Privremena se odnosi na određeni rat (sukob), a stalna predstavlja obavezu preuzetu u vreme mira da će određena država biti neutralna u svakom ratu. Stalna neutralnost priznata je Švajcarskoj na Bečkom kongresu 1815.

Posebno je pitanje da li je članstvo u OUN spojivo s neutralnošću? Iskustvo Društva naroda između dva svetska rata ne ide u prilog univerzalnosti pravnog instituta neutralnosti, čak i u slučaju lokalnih ratova (npr. Italije i Abisinije, Japana i Kine) i izbegavanja jednog broja zemalja da primenjuju sankcije.²³ Posle II svetskog rata uspostavljena je OUN čija Povelja predviđa obavezu članica država da deluju u skladu s odlukama Save-

²⁰ Karaganov, S. 2017. God pobed. Čto dalʹše? Rossijskaja Gazeta, 15.01.2017. <https://rg.ru/2017/01/15/sergej-karaganov-vozobnovlenie-dialoga-rossiia-nato-oshibka.html>

²¹ Novaković, I. 2016. Stalno neutralne države u Evropi u posthladnoratovskom periodu (1989–2011). Doktorska disertacija. Beograd, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, str. 40.

²² Petković, R. 1982. Teorijski pojmovi neutralnosti. Rad, Beograd, 1982. str. 10.

²³ Isto, str. 97.

ta bezbednosti, bez obzira na druge međunarodne sporazume i obaveze. Do 2002. godine Švajcarska nije bila članica UN već samo nekih njenih tela, dok je Austrija član UN od 1955. odlukom velikih sila, uprkos njenoj neutralnosti.

Određnica vojna neutralnost javlja se nakon Prvog svetskog rata i označava „diferencijalnu, odnosno kvalifikovanu neutralnost” koju je primenjivala Švajcarska dok je bila član Društva naroda.²⁴ Termin vojna neutralnost ponovo se koristi (Irska) nakon stvaranja EU, da bi se istakle promene koncepta neutralnosti i to u smislu prihvatanja dubljih političkih integracija u okvirima EZ/EU, i odbijanja dubljih integracija u oblasti zajedničke odbrane.²⁵

Srbija je 2007. godine rezolucijom Narodne skupštine proglasila vojnu neutralnost, rukovođena nastojanjem da onemogući otepljenje Kosova i Metohije nakon bombardovanja SRJ 1999. i dolaska trupa NATO-a na teritoriju Srbije.²⁶

Jugoslovensko nasleđe nesvrstavanja

Pored evropske ideje neutralnosti, za razumevanje porekla današnjeg opredeljenja Srbije za vojnu neutralnost važna je i jugoslovenska politika nesvrstavanja. Nesvrstanost je bila jednostrana spoljnopolićka orijentacija mnogih država koje su želele da ostanu izvan vojnih i političkih blokova.²⁷ Međunarodni pokret nesvrstanih (nastao sredinom 20. veka), od samog početka oslanjao se na povelju UN i načela miroljubive aktivne koegzistencije i zalagao se za izgradnju novog i pravednijeg ekonomskog poretka, za demokratizaciju međunarodnih odnosa i uspostavljanje svetskog mira. U pokretu nesvrstanih zemalja SFRJ je zauzimala istaknuto mesto i bila jedan od osnivača pokreta.²⁸ Istaknuti jugoslovenski komunisti smatrali su da je njena uloga u pokretu nesvrstanih rezultat geografskog položaja zemlje i spoljnopolićkih sukoba sa zapadnim zemljama oko granica u Istri, Dalmaciji i u regionu reke Soče, kao i ideoloških sukoba sa SSSR-om.²⁹ Delovanje SFRJ u pokretu nesvrstanih neodvojivo je od geopolitićkog aranžmana između atlantskog sveta i jugoslovenskih komunista kojim su se potonji odrekli suvereniteta države u zamenu za očuvanje vlasti. Socijalistićka Federativna Republika Jugoslavija posredovala je između zapadnog sveta i pokreta nesvrstanih (bivših evropskih kolonija), budući da Imperija nije bila u stanju da ih brzo dovede pod svoje okrilje. Sovjetski Savez je to trpeo

²⁴ Novaković, I. 2016. Isto, str. 45.

²⁵ Isto, str. 45.

²⁶ Stav 6 rezolucije Narodne skupštine Republike Srbije: „Zbog ukupne uloge NATO-a, od protivpravnog bombardovanja Srbije bez odluke SB do Aneksa 11 odbaćenog Ahtisarijevog plana, u kome se određuje da je NATO 'konačan organ' vlasti u 'nezavisnom Kosovu', Narodna skupština donosi odluku o proglašavanju vojne neutralnosti Republike Srbije u odnosu na postojeće vojne saveze do eventualnog raspisivanja referenduma na kojem bi se donela konaćna odluka po tom pitanju.” <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729>

²⁷ Petković, R. 1974. Teorijski pojmovi nesvrstanosti. Rad, Beograd, str. 17.

²⁸ Pokretom nesvrstanih zemalja i nesvrstanošću bavilo se više autora među kojima i: Tadić, B. 1968. Istorijski razvoj politike nesvrstavanja 1946–1966. Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu; Mates, L. 1970. Nesvrstanost. Teorija i savremena praksa. Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd; Petković, R. 1974. Teorijski pojmovi nesvrstanosti. Rad, Beograd; Bogetić, D. 1990. Koreni jugoslovenskog opredeljenja za nesvrstanost. ISI, Beograd; kao i drugi autori.

²⁹ Mates, L. 1970. Nesvrstanost. Teorija i savremena praksa. Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu. str. 184-189.

kao nužno zlo od koga je gore bilo sukobljavanje na širokom frontu s Imperijom, a nomenklatura jugoslovenske revolucije parazitirala je na pokretu nesvrstanih, menjajući slobodu za hlebove.

Savremeni srpski historičari ističu da je pokret nesvrstanih bio uticajan u svetu i da je SFRJ, zahvaljujući njemu, imala jaku pregovaračku poziciju. Istovremeno naglašavaju da se neutralnost Srbije i nesvrstavanje SFRJ konceptualno razlikuju.³⁰ U neutralnim zemljama svojevremeno je preovladavalo mišljenje da između neutralnosti i nesvrstanosti nema dodirnih tačaka, budući da je neutralnost pravni i politički institut nastao istorijskim razvojem u okviru evropskog sveta, dok je nesvrstanost politički pokret zemalja trećeg sveta koje su aktivnije u međunarodnim poslovima od neutralnih.³¹ Uz to, neutralne behu industrijski razvijene države na evropskom kontinentu, a nesvrstane bivše evropske kolonije na početku industrijskog razvoja.

Između nesvrstanosti i neutralnosti stajao je neutralizam, prelazni oblik kojim se označavao status država izvan sukoba i vojnih blokova nastalih dekolonizacijom. One na sebe nisu preuzimale obaveze proizašle iz neutralnosti i obično su se vremenom priključivale pokretu nesvrstanih zemalja.³²

Srpski i ruski koncept neutralnosti Srbije

Pokušaji da se ustanovi vojna i politička neutralnost Srbije u poslednjih desetak godina temelji se na: 1) javno izraženim željama najviših političkih predstavnika Srbije, kao i drugih ličnosti iz javnog života i 2) skupštinskoj rezoluciji kojom je Srbija određena kao vojno neutralna država prema postojećim vojnim savezima. U drugim državnim dokumentima (strategije, doktrine i sl.) koncept neutralnosti Srbije nije detaljno razmatran. Srpska politička javnost i elita polaze od toga da je srpsko srce na Istoku, a da bi valjalo živeti na Zapadu, i zato se odlučuje za prijateljstvo sa jednim i drugim.³³ Kulturna i civilizacijska podvojenost srpske elite, ali i delovanje velikih sila i njihovi odnosi na Balkanu, materijalizovani su politikom i levo i desno, i napred i nazad, a istok i zapad, i sever i jug.³⁴

Na prvi pogled moglo bi se učiniti da srpsku neutralnost na isti način skiciraju istaknuti poslenici političkog i javnog života Srbije i Rusije. Dok srpski predstavnici govore o neutralnosti Srbije, dotle ruski zonu neutralnosti vezuju za prostor bivše SFRJ, u kojoj bi se našle Srbija, Crna Gora, BJR Makedonija i Bosna i Hercegovina, kao neutralne države.³⁵ Ruski Plan B4 o zoni neutralnosti možda predstavlja najopipljiviji predlog za Balkan koji je došao iz Moskve u poslednjih pola veka, ujedno i sveobuhvatniji i dalekosežniji od od-

³⁰ Videti mišljenje historičara Predraga Markovića. Sputnik, 2.2.17.

<https://rs.sputniknews.com/analize/201702021109876913-nesvrstanost-neutralnost-srbija-jugoslavija-1/>

³¹ Petković, R. 1977. Neutralnost i nesvrstanost – varijacije o sličnostima i razlikama. Politička misao, 3, 335-351.

³² Isto, str. 335-351.

³³ Videti izjavu predsednika Srbije Tomislava Nikolića. Večernje novosti 8.2.16.

<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:590029-Nikolic-Srce-nam-je-na-Istoku-ali-zelimo-da-zivimo-kao-Zapad>

³⁴ Videti izjavu predsednika Srbije Tomislava Nikolića povodom Dana primirja 2016. RTRS, 10.11.16.

<http://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=229629>

³⁵ Vojna neutralnost Srbije – temelj strateškog partnerstva. Ruska reč, 26.12.16.

http://ruskarec.ru/politics/2016/12/26/zheleznyak-vojna-neutralnost-srbije-temelj-strateskog-partnerstva_669108

luke o vojnoj neutralnosti Srbije iz 2007. godine. Odbrambena vojna neutralnost (praćena ruskim isporukama oružja Srbiji) bila bi privlačna za ostale zemlje i doprinela bi konsolidaciji građanskog društva, smatra se među predlagačima plana B4.³⁶

O razlozima, ciljevima i dometima neutralnosti Srbije postoje različita mišljenja u krugovima srpske političke javnosti. Jedni smatraju da bi zona vojno neutralnih država (Srbija, BiH, Crna Gora, BJRM) bila izraz volje naroda koje bi podržale Rusija, Kina i Indija.³⁷ Drugi su mišljenja da format neutralnosti B4 nije ostvariv budući da četiri balkanske države imaju različit status; da je interes Rusije da Srbija ne bude članica NATO-a snažniji nego da ona bude član organizacije ODKB, te da je sporazum s NATO-om (IPAP sporazum iz 2016. godine) dobar, jer isključuje ugovorno savezništvo s Rusijom, i Srbiji omogućuje lagodnu poziciju i saradnju s obe strane.³⁸ Osim toga, među zagovornicima približavanja Rusije i Srbije ima mišljenja da je vojna neutralnost, kakvu zagovara Srbija, taktičkog karaktera, i da proilazi iz njene trajne okrenutosti evroatlantskom vojnom savezu.³⁹

Očigledno je da Rusija ima pozitivan odnos prema neutralnosti Srbije. Isto tako, na Zapadu neutralnost ne vide kao smetnju saradnji Srbije s NATO-om.⁴⁰ Iznet je i predlog o svobuhvatnoj neutralnosti grupe evropskih zemalja u susedstvu Rusije. U njih spadaju: Finska, Švedska, Ukrajina, Moldavija, Belorusija, Gruzija, Jerermenija i Azerbejdžan, Kipar i Srbija, a možda i neke druge balkanske države.⁴¹

Nakon proglašenja vojne neutralnosti otvara se pitanje: kako će Srbija uravnotežiti odnose s NATO-om i Rusijom, posebno pošto je nakon rata 1999. godine NATO u najvećoj meri preuzeo odgovornost za bezbednost i suverenitet Srbije. S druge strane, odnose Srbije i Rusije pritiska breme istorijskih zbivanja u poslednjih stotina godina, budući da su one bile sastavni deo složenih država. S tim u vezi su ideološki i geopolitički sukob Kraljevine Jugoslavije i SSSR-a (Oktobarska revolucija), zatim geopolitički sukob Jugoslavije i SSSR-a (1948) intoniran ideološki, neuspeo srpski pokušaj obrazovanja zajedničke države Rusije, Belorusije i Srbije (1999), rusko povlačenje trupa s prostora bivše Jugoslavije (2003) i brzo rusko priznanje Crne Gore (2006). Treba istaći i to da se srpska i ruska politička elita danas nalaze u različitim fazama transformacije – prva je u opadanju, a druga se pridžže i utvrđuje.

Budućnost srpske neutralnosti

Uprkos pogodnostima koje pruža status neutralnosti, srpska politička i kulturna elita nije uspela da vojnu neutralnost učvrsti i pretoči u stalnu neutralnost, usled delovanja niza istorijskih, ekonomskih, socijalnih i geopolitičkih faktora.

³⁶ Isto.

³⁷ Glišić, V. 2017. Neutralni Balkan imao bi podršku Rusije, Kine i Indije. Intervju, Geopolitika, januar-februar 2017. str. 52–53.

³⁸ Radinović, R. 2017. Balans je prava mera i pravi naš interes. Intervju, Geopolitika, januar-februar 2017. str. 56-57.

³⁹ Jeftović, G. 2017. Vanblokovska opredeljenost. Geopolitika, januar-februar 2017. str. 58–59.

⁴⁰ Kirijan, J. 2013. NATO i evropske (stalno) neutralne države. Neutralnost ne predstavlja problem za NATO. Neutralnost u XXI veku – pouke za Srbiju. Zbornik radova, ISAC Fond, Beograd. Urednik: Igor S. Novaković, str. 81-83.

⁴¹ Predlog eksperta Majkl O'Henlona (Institut „Brukings“), Fakti 28.2.2017. <http://fakti.org/globotpor/quo-vadis-orbi/americki-ekspert-ukrajina-belorusija-moldavija-i-srbija-treba-da-imaju-trajni>

Najpre treba naglasiti da su pravoslavni Srbi, zahvaljujući otomanskoj okupaciji, dugo bili izvan evropskog poretka, i tek početkom XIX veka u njega su se ponovo uključili. Zatim se Srbija obrela u Jugoslaviji (1918), voljom velikih sila i svoje kulturne elite. Državnost je obnovila 2006. godine, što navodi na zaključak da nije imala viševjekovno iskustvo u složenim evropskim poslovima. Primer Švajcarske govori da je za uspostavljanje i očuvanje neutralnosti, osim geopolitičkog položaja države, neophodno i veliko političko iskustvo.

Jedna od struja u srpskoj javnosti smatra da politiku neutralnosti treba uspostaviti pravnim putem, bilo ustavom, bilo zakonom.⁴² Ustavno uređenje neutralnog statusa zemlje smatra se pogodnim, jer bi predupredilo česte promene kursa Srbije. Prenošenje pitanja neutralnosti zemlje u sferu ustavnosti (unutrašnjeg zakonodavstva) znači da Srbija odlučuje o izuzetku (ratu), što je u suprotnosti sa odnosom snaga na Balkanu, o čemu svedoči i slikovita izjava predstavnika američke administracije da su Srbija, Crna Gora i BJRM na „liniji vatre“ između Vašingtona i Moskve.⁴³ Ustavnopravni pristup neutralnosti zanemaruje ponašanje velikih sila i srpskih suseda, a poučan primer pruža Moldavija koja je proglasila neutralnost bez reakcija velikih sila i okolnih država. Posebnu prepreku srpskoj neutralnosti danas predstavlja osovina jadranskog tria (Hrvatska, Crna Gora i Albanija) koji bi Srbija mogla da neutrališe aktivnom politikom dva kvarteta – mediteranskog (Srbija, Grčka, Italija i Crna Gora) i dunavskog (Srbija, Mađarska, Bugarska i Rumunija), čime bi se uključila u rešavanje albanskog pitanja i uspostavljanja ravnoteže na istočnom Jadranu. U stvari, neutralnost Srbije mogla bi biti uređena ustavom, tek nakon pregovora s velikim silama i UN, što bi bilo sankcionisano odgovarajućim ugovorima.

Pored svega navedenog, treba napomenuti da je neutralnost Srbije neodvojiva od unutrašnje stabilnosti države, i teško ju je održati bez usklađivanja interesa zajednice i političke elite, posebno dok na srpskim prostorima traje sukob oko osnovnih društvenih vrednosti i ideoloških pitanja.⁴⁴ Očigledno je da vladajuće srpske elite i zajednica različito poimaju sadržaj i ciljeve neutralnosti; elitama neutralnost služi kao zaštitni omotač, ispod kojeg su neupitne tranzicione tekovine i novi politički i kulturni identitet. Ispod omotača vojne neutralnosti srpske elite privode kraju složen proces stapanja s evroatlantskim strukturama, na temeljima koje je postavila jugoslovenska revolucija u epohi nesvrstavanja i bipolarizma. Budući da na vidiku nema snaga koje bi zagovarale punu (stalnu) neutralnost Srbije, zasnovanu na jasnim političkim načelima i novom kulturnom obrascu, zajednica podozreva da je njeno polje izbora i delovanja ograničeno. Stoga će tragati za novim elitama koje bi više uvažavale njene interese i potrebu za obnovom društva.

Mora se naglasiti: uspostavljanjem stalne neutralnosti Srbije, prihvaćene od zajednice i spoljnih činilaca, Balkan bi mogao da se vrati Balkancima. Neutralnost bi Srbiji omogućila da lakše prebроди migrantsku krizu i započne obnovu društva slomljenog ratovima i tranzicijom. Budući da Srbija nikada nije bila država kolonizator, ona nema razlog da aktivno učestvuje u preseljavanju azijskih i afričkih naroda u Evropu, niti da otvara centre za prihvat izbeglica na

⁴² Videti više mišljenja: Zoran Ivošević, Dušan Proroković, Dragomir Anđelković. Sputnik, 15.1.17. <https://rs.sputniknews.com/analize/201701151109612755-vojna-neutralnost-srbija/> i Vuk Jeremić, Fakti, 18.3.17. <http://fakti.org/serbian-point/jeremic-vojna-neutralnost-srbije-treba-da-bude-sastavni-deo-ustava-srbije>

⁴³ Videti izjavu Džona Kerija, državnog sekretara SAD. Sputnik, 25.02.2015. <https://rs.sputniknews.com/svet/20150225368570/>

⁴⁴ Ovaj ideološki sukob kristalizovan je u: Lompar, M. 2017. Duh samoporicanja. Prilog kritici srpske kulturne politike. Beograd, Catena mundi, sedmo izdanje.

svojoj teritoriji.⁴⁵ Posebno zbog toga što je proces stapanja i izjednačavanja evropskih naroda kolonizatora i kolonizovanih afričkih i azijskih naroda poslednji čin dekolonizacije i uspostavljanja novih geopolitičkih odnosa u Evropi i ostatku sveta. Napokon, neutralnost bi Srbiji omogućila uspostavljanje čvršćih veza s Rusijom, normalizaciju odnosa s članicama NATO-a i novu, plodonosnu kulturnu politiku, nakon epohe revolucionarnog razaranja i osporavanja.

Literatura

- [1] Bjukenen, P. 2017. Frankfurtska škola. SNP Zbor, 11.2.17.
- [2] <http://snpzbor.rs/2017/02/11/%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%84%D1%83%D1%80%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0/>
- [3] Brzezinski, Z. 2017. How To Address Strategic Insecurity In A Turbulent Age. The ideal geopolitical response to the crisis of global power is a trilateral connection between the United States, China and Russia. Huffingtonpost, 3.1.17. http://www.huffingtonpost.com/entry/us-china-russia-relations_us_586955dbe4b0de3a08f8e3e0
- [4] Vidal, G. 1999. Slabljenje i pad američke imperije. Beograd, Verzalpres, str. 27.
- [5] Glišić, V. 2017. Neutralni Balkan imao bi podršku Rusije, Kine i Indije. Intervju, Geopolitika, januar-februar 2017. str. 52-53.
- [6] Jeftović, G. 2017. Vanblokovska opredeljenost. Geopolitika, januar-februar 2017. str. 58-59.
- [7] Karaganov, S. 2017. God pobed. Čto dalje? Rossijskaja Gazeta, 15.01.2017. <https://rg.ru/2017/01/15/sergej-karaganov-vozbnoivlenie-dialoga-rossiia-nato-oshibka.html>
- [8] Kirijan, J. 2013. NATO i evropske (stalno) neutralne države. Neutralnost ne predstavlja problem za NATO. Neutralnost u XXI veku – pouke za Srbiju. Zbornik radova, ISAC Fond, Beograd. Urednik: Igor S. Novaković, str. 81-83.
- [9] Lompar, M. 2017. Duh samoporicanja. Prilog kritici srpske kulturne politike. Beograd, Cate-na mundi, sedmo izdanje.
- [10] Mates, L. 1970. Nesvrstanost. Teorija i savremena praksa. Beograd, Institut za medjunarodnu politiku i privredu. str. 184-189.
- [11] Novaković, I. 2016. Stalno neutralne države u Evropi u posthladnoratovskom periodu (1989-2011). Doktorska disertacija. Beograd, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, str. 40.
- [12] Rešetnjikov, L. 2014. Vratiti se Rusiji: treći put ili čorsokaci beznađa. Beograd, Evro-Giunti.
- [13] Petković, R. 1982. Teorijski pojmovi neutralnosti. Rad, Beograd, 1982. str. 10.
- [14] Petković, R. 1974. Teorijski pojmovi nesvrstanosti. Rad, Beograd, str. 17.
- [15] Petković, R. 1977. Neutralnost i nesvrstanost – varijacije o sličnostima i razlikama. Politička misao, 3, 335-351.
- [16] Primakov, J. 2011. Svet bez Rusije. Službeni glasnik. Beograd.
- [17] Radinović, R. 2017. Balans je prava mera i pravi naš interes. Intervju, Geopolitika, januar-februar 2017. str. 56-57.
- [18] Sioran, E. 1987. Istorija i utopija. Gradac, Čačak, prevod B. Jelić, str. 27.
- [19] Cohen R., 2017. The Russification of America. The International New York Times. February 22, Page A1,

⁴⁵ Ministar spoljnih poslova Austrije Sebastijan Kurc predložio je da se u Gruziji, Egiptu i na Zapadnom Balkanu otvore centri za prihvatanje izbeglica iz EU. Sputnik, 5.3.17. <https://rs.sputniknews.com/rusija/201703051110269113-Austrija-Kurc-migranti-prihvatanje-Gruzija/>

- [20] https://www.nytimes.com/2017/02/21/opinion/the-russification-of-america.html?ref=opinion&_r=1
- [21] Džatras, Dž. Dž. 2017. Hoće li Tramp uspeti da obnovi Ameriku, ili će neprijatelji oboriti i njega i našu zemlju? Fond strateške kulture, 10.2.17. <http://www.fsksr.rs/fond-strateske-kulture/politika/hoce-li-tramp-uspeti-da-obnovi-ameriku-ili-ce-neprijatelji-oboriti-i-njega-i-nasu-zemlju/>
- [22] <http://rs.n1info.com/a194855/Svet/Svet/Soros-500-miliona-dolara-za-migrante.html>
- [23] <http://fakti.org/globotpor/quo-vadis-orbi/stajnmajer-sa-trampovim-dolaskom-na-celo-sad-konacno-se-zavrshio-svet-20-og-veka>
- [24] <http://www.zerohedge.com/news/2017-01-29/over-400000-brits-want-president-trump-banned-uk>
- [25] <https://rs.sputniknews.com/svet/201701231109733097-obavestajnesluzbe-SAD-Tramp-savetnik>
- [26] <http://fakti.org/globotpor/americka-pevacica-rijana-nazvala-donalda-trampa-amoralnom-svinjom>
- [27] <http://www.politika.rs/scc/clanak/373407/Pogledi/Tramp-kao-Gorbacov-nasih-dana>
- [28] http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2017&mm=04&dd=08&nav_category=78&nav_id=1248432
- [29] <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/svet/2540440/marija-zaharova-gavarit-maskva.html>
- [30] <http://www.nspm.rs/hronika/donald-tusk-tramp-je-pretnja-po-eu-koliko-i-kina-rusija-i-islamisti.html>
- [31] <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729>
- [32] <https://rs.sputniknews.com/analize/201702021109876913-nesvrstanost-neutralnost-srbija-jugoslavija-1/>
- [33] <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:590029-Nikolic-Srce-nam-je-na-Istoku-ali-zelimo-da-zivimo-kao-Zapad>
- [34] <http://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=229629>
- [35] http://ruskarec.ru/politics/2016/12/26/zheleznyak-vojna-neutralnost-srbije-temelj-strateskog-partnerstva_669108
- [36] <https://rs.sputniknews.com/analize/201701151109612755-vojna-neutralnost-srbija/>
- [37] <http://fakti.org/serbian-point/jeremic-vojna-neutralnost-srbije-treba-da-bude-sastavni-deo-ustava-srbije>
- [38] <https://rs.sputniknews.com/svet/20150225368570/>
- [39] <https://rs.sputniknews.com/rusija/201703051110269113-Austrija-Kurc-migranti-prihvat-Gruzija/>